

PAPER DETAILS

TITLE: PERTEV'IN HOCA NES'ET BIYOGRAPHISI

AUTHORS: Ekrem BEKTAS

PAGES: 181-205

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/45933>

PERTEV'İN HOCA NEŞ'ET BİYOGRAFİSİ¹

Doç. Dr. Ekrem BEKTAŞ

Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Hoca Neş'et, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın ilk çeyreği arasında İstanbul'da yaşamış, devrinin önemli muallim ve şairlerinden biridir. Neş'et, ömrünü insan yetiştirmeye vakfetmiş bir şahsiyettir. Molla Gürânî'deki konağını bir okul gibi öğrencilerin hizmetine sunan Hoca'nın etrafında edebî bir muhit oluşmuştur. Bu yazıda, söz konusu edebî muhitin en gözde öğrencisi ve şairi Pertev'in hocası Hoca Neş'et'in hayatı hakkında yazdığı biyografi üzerinde durulacak ve bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hoca Neş'et, Pertev, biyografi, dibace

PERTEV'S HOCA NES'ET BIOGRAPHY

ABSTRACT

Hoca Neş'et, lived in Istanbul between the second half of the XVIII. century and the first quarter of the XIX. century, is one of the important teacher and poets in his era. Neş'et is a person who devoted his life to cultivate people. There had been a literary entourage around the Hoca that offered his mansion in Molla Gürânî as a school to the students' service. In this paper, the biography of Neş'et Hoca that is written by his student Pertev who was the most popular student in related literary entourage will be focused on and some evaluations will be made.

Keywords: Hoca Nes'et, Pertev, biography, preamble

Hoca Neş'et, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın ilk çeyreği arasında İstanbul'da yaşamış, devrinin önemli bir şairi, muallimi ve şahsiyetidir. (Oğraş: 1991; Genç: 1996; Güzelyüz: 1997; Canım: 1995; Pala: 2007, 159-164) Kaynaklarda “kaht-ı ricâl” yani “yetişmiş devlet adamı kıtlığı” olarak adlandırılan bir dönemde, Hoca Neş'et ömrünü insan yetiştirmeye vakfetmiştir. Dolayısıyla şairliğinden ziyade hocalığı, renkli kişiliği ve öğrencilerine yazdığı mahlas-nâmelerle tanınan Hoca Neş'et'in etrafında bir edebî muhitin oluştuğu bilinmektedir. Bu yazıda, söz konusu edebî muhitin en gözde öğrencisi ve şairi

¹ Bu yazı, 16-18 Ekim 2009 tarihinde Mardin'de düzenlenen “V. Klâsik Türk Edebiyatı (Prof. Dr. Harun Tolasa Hatırasına) Sempozyumu”nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

olan Muvakkit-zâde Muhammed Pertev'in (Bektaş: 2007) hocası Hoca Neş'et hakkında kaleme aldığı biyografi üzerinde durulacak ve şairin gerek Divânı'ndaki beyitler gerekse diğer eserlerindeki bilgilerle desteklenecektir.

16 yaşından itibaren Hoca Neş'et'in edebî muhitine dâhil olan Pertev, hocası ölünceye kadar onun edebî çevresinden ayrılmamıştır. Pertev, 45 yıl boyunca hocasına hizmet ettiğini ve bu hizmetinden dolayı parmakla gösterildiğini şu beyitle bildirmektedir:

Bâ-husûs 'abd-i 'inâyet-dîdesi kırk beş sene

Fahr-i 'abdiyyet ile oldum müşârün bi'l-benân (Bektaş: 2007, 689)

Böylesine uzun bir süre hoca-öğrenci (usta-çırak) ilişkisi devam eden birinin hocası hakkındaki kanaatleri elbette olumlu hatta bunun ötesinde mübalağa derecesinde olabilir. Bu yüzden Muallim Naci (1986: 78) Hoca Neş'et için "...kendini beğenmişlik tesiriyle aleyhinde söz söyleyen olmazdı. Bilakis daima tam bir saygı ile övgüde bulunurlardı." ifadesini kullanır.

Pertev, *Divânı*'nın muhtelif beyitlerinde hocasının kendisi üzerindeki hakkını, emeğini kısacası hocasından nasıl etkilendiğini çok açık bir şekilde ifade ve bu vesile ile hocasına dua eder:

Teveccüh-i dil-i üstâddan alup Pertev

Baňa bu feyz-i sühan andan iktisâb iledür (Bektaş: 2007, 225)

(Üstadın gönül teveccühünden ışık alıp, bu şiir söyleme feyzi ondan bana kalmazdır.)

Eylesün yâ Hazret-i Neş'et seni Hak ber-devâm

Şâ'ir-i hoş-lehce-i mu'ciz-hitâb itdün beni (Bektaş: 2007, 475)

(Ey Hz. Neş'et! Allah sana uzun ömürler versin. Beni mucize hitablı hoş bir şair ettin.)

Cenâb-ı Neş'et'ün eksüklüğün göstermesün Rabbüm

Ki Pertev sâyesinde 'izz ü şân u nâm buldum ben (Bektaş: 2007, 380)

(Rabbim Hz. Neş'et'in eksikliğini göstermesin. Çünkü Pertev, onun sayesinde izzet, şân ve şöhret sahibi oldu.)

Cenâb-ı Neş'et'ün feyziyle buldı gün gibi şöhret

Ki Pertev almağa anuñ medârı var benüm yokdur (Bektaş: 2007, 186)

(Hz. Neş'et'in feyziyle Pertev'in güneş gibi şöhreti her tarafa yayıldı. Onun Pertev (ışık) almağa medarı var, benim yoktur.)

Hazret-i Neş'et-i üstâd-ı cihân sağ olsun

Cümle şâkirdine himmetlü 'inâyetludur (Bektaş: 2007, 181)

(Herkesin üstadı Hz. Neş'et sağ olsun, bütün öğrencilerine himmet edip yardım eder.)

Bâ-husûs 'abd-i kerem-dîdeleri hakkında

Nazar-ı lutf-i kerîmâneleri nîkûdur (Bektaş: 2007, 181)

(Özellikle kendisinden çokça ikram görmüş ben kulu hakkındaki lutfu çok iyidir.)

Pertev, şiir alanındaki başarısını da hocasına borçlu olduğunu dile getirir ve bununla övünür:

Pertev alalı sâye-i Neş'et'de husûsâ
Çün mihr-i semâ kevkebe-i kerr ü ferûm var (Bektaş: 2007, 179)
(Özellikle Neş'et'in sayesinde (ondan aldığım ders ve ilhamla) göğün güneşi
gibi vurup kaçan yıldızım var.)
Vâlâ himemiyle tokuz eflâke sığışmam
Fahr eylerisem var yeri gönlinde yerüm var (Bektaş: 2007, 179)
(Onun yüce himetiyle dokuz felege sığmam. Ancak onun gönlünde yerim var.
Bu yüzden övünürsem yeridir.)
Feyz-yâb-ı sühan-i Hazret-i Neş'et olalı
Şimdi Pertev dahi haddince sühan-dânlık ider (Bektaş: 2007, 184)
(Hazret-i Neş'et'in sözlerinden feyizlendiğinden beri Pertev, kendince şairlik
iddiasında bulunur.)
Cenâb-ı Neş'et-i âgâh-dilden Pertev âsâ hiç
Senüñ şâyeste-i tahsîn ü şâ-bâş olduğun var mı (Bektaş: 2007, 487)
(Kalp gözü açık, saygın Neş'et'in ihsanına Pertev gibi mazhar olmuş mutlu
kimse var mı?)
Pertev, 1200H/1785M yılında Hoca Neş'et'in *Divânı*'nı tertib ve tebyiz
(müsveddeleri temize geçirme) ederek hocasının o tarihe kadarki hayat
hikâyesini anlattığı bir dibâce kaleme alır.² Söz konusu bu dibâcedeki bilgiler
ilk ve birinci elden olması hasebiyle, Hoca Neş'et hakkında bilgi veren eski ve
yeni tüm kaynaklara kaynaklık etmiştir. Ayrıca Hoca Neş'et'in hayatı hakkında
araştırma yapan bazı araştırmacılar tarafından Pertev'in kaleme aldığı bu
biyografi değerlendirilmesine rağmen bugüne kadar metnin tamamı
yayımlanmış değildir. Pertev'in yazdığı biyografi Hoca Neş'et *Divânı*'nın bazı
nüshalarında³ ve Hoca Emin Efendi'nin *Kethüdâ-zâde Efendi'nin Terceme-i
Hâline Zeyl-i Âcizânedir* adlı eserin sonunda 1294H/1878-9M yılında eski
harflerle yayımlanmıştır.
Pertev, klâsik dibâce geleneğine uyarak biyografiye başlar ve Hoca
Neş'et'i övgü dolu ifadelerle betimler: "*Nâzım-ı Divân-ı şerîf-i belâgat-redîf
sellemehü's-selâm vâkıf-ı esrâr-ı levh u kalem ve hâ'iz-i 'ulûm ('alleme'l-insân
mâlem ye'lem) hâkim-i divân-ı fesâhat el-Hacc Süleyman Neş'et Efendi ...*"
(Dibâce: 1b; Zeyl: 1294, 2).
Yukarıdaki ifadeye benzer övgüler, Pertev'in bazı manzumelerinde de
geçmektedir. Pertev'in Hoca Neş'et'in dünyaya gelen çocuğu için yazdığı tarih
manzumesinde hoca şu iki beyitle vafedilir:
Hudâvend-i ma'ârif-pîşegân üstâd-ı üstâdân
Cenâb-ı Neş'et-i zî-şân-ı âgeh-dil veliyyu'llâh (Bektaş: 2007, 665)

² Pertev'in hocasının hayat hikâyesini anlattığı biyografi, bu yazıda Dibâce kısaltmasıyla verilmiştir.

³ Dibâce metni, Ankara Üni. DTCF Kütüphanesi Yazmaları M. O. I- 783'da kayıtlı Hoca Neş'et *Divânı* esas alınmış ve Hoca Emin Efendi'nin *Kethüdâ-zâde Efendi'nin Terceme-i Hâline Zeyl-i Âcizânedir* adlı eserdeki matbu metinle karşılaştırılmıştır.

(Bilgide ileri gidenlerin efendisi, hocaların hocası, gönül gözü açık, şanlı Neş'et Efendi, Allah dostu.)

Ser-tâc-ı üstâd-ı esâtîze-i cihân

Ya'nî Cenâb-ı Neş'et o sultân-ı 'ârifân (Bektaş: 2007, 667)

(Dünyadaki büyük hocaların hocası, baş tacı, yani ariflerin sultanı Hoca Neş'et Hazretleri.)

Pertev, yazdığı Şeyh Gâlib biyografisinde de hocasını şu sıfatlarla tavsif eder: "...memdûh-i elsine-i ekâbir ü esâgir ve mahbûb-ı kulûb-ı ashâb-ı bâtin u zâhir olan Neş'et Efendi cenâblarıyla ..." (Gürer: 2000, 223).

Yine mukaddimesini Pertev'in yazdığı *Şerh-i Yek-Beyt-i Hazret-i Üstâd*⁴ adlı risâlede şair, Hoca Neş'et'i övgü dolu şu ifadelerle tanıtır:

"...yegâne-i devrân ve üstâd-ı suhan-verân-ı cihân ve baba-yı ebnâ-yı şî'r-gûyân-ı zamân ve h'âce-i erbâb-ı dâniş ü 'irfân velî-ni 'metüm üstâd-ı bülend-himmetüm el-hâc Neş'et Süleymân Efendi efendimiz hazretlerinin nûtk-i kerâmet-eserleri olan..." (Şerh: 2a).

Görüldüğü gibi Pertev, hocasını "levh ve kalemin sırlarını bilen, Allah dostu, dünya padişahlarının baş tacı, büyük ve küçük herkesin dilinde övülen kimse, zahir ve batına göre hükmeden kimselerin kalplerinin sevgilisi, zamanın biriciği, söz ustaların önderi ve devrin şiir söyleyenlerinin babası, bilgin ve ârif kimselerin hocası" gibi akıcı ve mubalağaya kaçan ifadelerle tanımlar.

Süleyman Neş'et, Enderun'da yetişen, III. Ahmed ve I. Mahmud'a musahiblik eden, musikişinâs Ahmed Refî'â Efendinin oğludur. Süleyman Neş'et, babası Edirne'de sürgünde iken 1148H/1735-36M yılında dünyaya gelir. Refî'â Efendi, oğlunun doğumuna "*Hudâyâ iki âlemde 'azîz eyle Süleymânı*" tarih mısraını söyler. Hoca Neş'et babasının bu tarih mısraını daha sonra yüzüğüne yazdırır. Refî'â Efendi Edirne'de iken Meskenümden dūr idüp gurbetde ser-gerdân iden

Kısmetim mi tâlî'im mi yohsa cânâ sen misin

matlalı şarkıyı yazıp besteler. Bu şarkı, padişah tarafından takdir edilir ve Refî'â Efendi affedilir. Böylece aile 1150H/1737M yılında İstanbul'a döner. Pertev'in, hocasının ailesi, doğumu ve çocukluk yıllarına dair verdiği bilgiler şöyledir: "...el-merhûm Ahmed Refî'â Efendi eş-şehir be-musâhib-i şehryârî merhûm-ı müşârün-ileyh Ahmed Refî'â Efendi hazretleri İslâmbolıyyü'l-asl olup dâ'ire-i hümayunda perverde ve tahsîl-i mâ'arif u 'avârif u kemâl ve şî'r ü inşâda mümtâzu'l-akrân ve'l-emsâl olduklarından sonra divân-ı mu'allâ- 'unvân Hâceliği ile çerâğ u ihyâ ve musâhib-i şehryârilik inzimâmıyla kadr ü i'tibârları dü-bâlâ olup nice sinîn merhûmât-ı cennet-mekân Sultân Ahmed Han ve Sultân

⁴ Hoca Neş'et'in Farsça beytine öğrencisi Mirzâ Abdulkadir-i Buharî'nin Farsça ve manzum olarak yazdığı şerh için bkz. Bektaş: 2007,s 21. Ayrıca sözkonusu şerhle ilgili makale çalışmamız tamamlanmış ve yayımlanmak üzere Şarkiyat Dergisine gönderilmiştir.

Mahmûd Han hazerâtının huzûr-ı hümayûnlarında kand-i mükerrer-i musâhabetle şîrîn-mezâk-ı mufâharet ve nice merâtib-i sâmiyye kat'îyle hâ'iz-i rehîne-i câh u menzelet olup ba'dehû ber-muktezâ-yı şîve-i rûzgâr mahmiyye-i Edirne'ye nefy ü iclâ ve ol esnâda müşârûn-ileyh Neş'et Efendimiz hazretleri mahmiye-i merkûmede teşrîf-sâz-ı 'âlem-i dünyâ olduklarında peder-i muhteremlerinin (Mısra)

"Hudâyâ iki âlemde 'azîz eyle Süleymânı"

misrâ-ı târîhleri el-ân nakş-i nigîn-i hâtem-i Süleymânîleridir. 'Ömr-i sâ'adetleri dü-sâle resîde oluncaya kadar mahall-i merkûnun âb u hevâsıyla neşv ü nemâ Ba'dehû peder-i büzürgvârları Ahmed Refî'â Efendi Hazretleri fûnûn-ı sâ'irede 'adîmü'l-akrân oldukları misüllü fenn-i musîkide dahi yegâne olduklarına binâ'en (Beyt)

Meskenümden dûr idüp gurbetde ser-gerdân iden

Kismetim mi tâli'im mi yohsa cânâ sen misin

zemîninde bir şarkı güfte ve inşâd ve bir sûznâk makâma beste ile te'sirini müstezâd idüp erbâb-ı tabî'atdan bir kimesneye meşk ü ta'lîm (Mısra')

Suhen her çend bâlâ mî reved tâ gûş mî âyed

dinildiği gibi dilden dile giderek sem'-i humâyûna dek resîde olmağla der-'akab der-i 'aliyyeye 'avdet" (Dibâce: 1b, 2a; Zeyl: 1294, 2).

Pertev, Hoca Neş'et'in henüz gençken babasıyla birlikte hacca gitmesini, döndükten sonra Konya'daki Mevlanâ Celâleddin-i Rumî'nin türbesini ziyaret etmesini, Mevlevî külahını teberrüken takmasını ve kısa bir süre sonra babasının vefatını şöyle nakleder: "...ba'dehû mevlânâ-yı müşârûn ileyh Neş'et Efendimiz hazretleri sinn-i temyîze vâsıl olduklarında peder-i mükerrerleri tavâf-ı Beytu'llâhu'l-harâm ve ziyâret-i meşhed-i mutahhara-i hazret-i seyyidü'l-enâm 'aleyhi salavatu's-selâm arzûsıyla kaftân ağalığına râğib olmalarıyla mes'ûllerine müsâ'ade-i şehryârî erzânî buyrulup mu'azzez ve mükerrrem necl-i necilleri ve dâ'ire-i devletleriyle edâ-yı farîza-i hacc ve ifâ-yı merâsim-i secc ü 'acc idüp medîne-i Konya'ya duhûllarında (Mısra')

Bellidir sırr-ı ser-encâm-ı ser-âgâzından

müşârûn-ileyh Neş'et Efendimiz hazretleri muhît-i dâ'ire-i tarîkat ve ğavvâs-ı bihâr-ı hakikat ü ma'rifet olacakları "ke's-şemsi fî-vasati's-semâ" nâsiye-i hâllerinde rû-nümâ olmağın ka'betü'l-'uşşâk olan Kubbe-i hadrâ-yı hazret-i Mevlânâ'yı ziyâret ve ol vakitte zîb-i seccâde-i meşîhat olan Çelebi Efendi hazretlerinden teberrüken sikke-pûş-ı mefharet olup âstâneye teşrîflerinden çok vakit geçmeyüp peder-i dil-âgâhları hulûl-i ecel-i mev'ûdlarıyla 'âzım-ı gülzâr-ı dâru'l-hulûd oldular..." (Dibâce: 2a-2b; Zeyl: 1294, 3).

Hoca Neş'et'in Tahmasb Kulu Nâdir Şah'ın hekimi olan Aymânî'den Farsça'yı öğrendiğini, kısa süre de olsa devrin önemli simalarından Dârîbî Ali Efendi ve Yasînî-zâde'den de ders aldığı, özetle ilim öğrenmek için Hocanın nasıl gece gündüz gayret sarfettiğini Pertev şu cümlelerle anlatır: "Ba'dehû müşârûn-ileyh Neş'et Efendimiz hazretleri tahsîl-i ma'ârif u 'avârife verziş birle leyl ü nehâr ârâm u karâr itmeyüp az müddetde mukaddemât ü neshi Dârîbî Ali

Efendi ve fahrî'l-ulemâ Yasînî-zâde hazerâtından görüp ancak hüma-yı 'alî-himmetleri ol havâlarda pervâzdan müstağnî olmağla manzûm ve mensûr müellefât-ı kibâr-ı sûfiyye mütâla'asına iştiğâl ve mağz-ı Kur'ân ve lübb-i lübâb-i 'irfân olan Mesnevî-i Şerîf 'ibâresine intisâb için zebân-ı Farisî istihsâli lâbûd olmağın ol esnâda âstâneye gelüp tabâbet ile iştiğâl üzre olan Tahmasb Kulu Nâdir Şâh'ın tabîb-i sânisî Aymânî merd-i hünermend ki Isfahân ve Şîrâz'da yârân-ı 'Acemiye nice müddet şîve-i suhen-gûyide âhund olmuşlar idi.” (Dibâce: 2b, 3a; Zeyl: 1294, 3).

Yine Hoca Neşet'in rehbersiz eski ve yeni divânları inceleyerek kendisini nasıl yetiştirdiğini ve şairlik yeteneğinin nasıl geliştiğini bildiren Pertev'in ifadeleri şöyledir: “Öyle zarîf-i bî-mu'adilden mütedâvil ve ğayr-ı mütedâvil devâvîn-i mütekaddimîni ve müte'ahhirîni görüp ve zebân u istilâh-ı kavmî durûb-ı emsâliyle tahsîl ü tekmil ve yâd-daşt buyurup ezeli gencine-i dil levh-i âşînâlarında meknûz olan derârî-i ma'ânî ve mezâmîni istedikleri kâliba ifrâğ birle Farisî ve Türki sihr-i halâl vâdisinde gazeller söylerler iken edâ-yı Rûmiyâne ile bî-ta'lîm-i üstâd hod-be-hod gûyân olmakda âram u sukûn itmeyüp bu bâbda dahî cûyâ-yı feyz olarak pîr-perverlik semtine meyl ü rûkûn itmeleriyle” (Dibâce 3a; Zeyl: 1294, 3).

Şiirde Dâye-zâde Cûdî'yi kendisine üstâd kabul eden Neş'et'in, yazdıkları manzumeleri hocasına takdim edip gördüğü ilgiyi anlatan ibareler de aşağıdadır: “...suhân-sencân-ı 'asrın ber-güzîdesi Dâye-zâde Cûdî merhûmı üstâd-ı suhân ittihâz buyurup bir müddet dahî mâkû-yı hâme-i bedî'-nigârlarıyla pîçide-i minvâl-i belâğat buyurdukları nesc-i hoş-nakş-ı destgâh-ı tabî'atlerin merhûm-ı müşârûn-ileyhe arz u beyân ve tamğâ-yı zîbâ-yı tahsîn u âferînleriyle mu'allim-i âsâr-ı celîle ile tahsîl-i şöhrat ü şân ve isticlâb-ı da'vât-ı hayriyyeleriyle müşâr-ı bi'l-benân olmuşlardır...” (Dibâce: 3a; Zeyl: 1294, 4).

Hoca Neş'et'in öğrendiklerini başkalarına anlatmak için nasıl çaba sarfettiğini, derslerine devam edenlerin arasında Turan ve Acem'den gelenlerin bulunduğunu öğrencisi Pertev şöyle ifade eder: “...Ba'dehû kendü cenâbları dahî bu fenn-i şerîfî hâhişgerândan dirîğ buyurmayup ketebe vü talebe ve tüvânger ü bî-nevâya künh ü hakikatle tadrîs ü ta'lîm ve hattâ Özbek tâ'ifesinden ve diyâr-ı 'Acem'den gelen katı vâfir zürefâ-yı Îrân u Turan'a kendi zebânlarının hurdesini tefhîm buyurdukları cümlelerin ma'lûmudur.” (Dibâce 3b; Zeyl: 1294, 4).⁵

Bu bilgileri destekleyen *Divân*'daki beyit de şöyledir:

Hind ü Sind ü Mekke vü Bathâ Buhârâ'dan gelen

Zâ'irâna dergah-i pâki idi dârü'l-emân (Bektaş: 2007, 688)

(Onun dergâhı, Hind, Sind, Mekke, Batha ve Buhârâ'dan gelen ziyaretçilerin güvenle kaldıkları yerdi.)

⁵ Pertev'in bu bilgilerini doğrulayan şahıslardan biri de Hoca Neş'et'in rahle-i tedrisinde yetişen Mirzâ Abdulkâdir-i Buhârî'dir. Bkz. 3.dipnot.

Pertev, Hoca Neş'et'in edebî çevresine katılışını ve ondan aldığı feyzi "*Mütercim-i fakîr Pertev-i pür-taksîr bin yüz yetmiş senesi meclis-i ders-i şerîflerine hâzır olup rûz-be-rûz nazar-ı iksîrleri hakk-ı âcizânemde eفزûn olarak (Beyt)*

Cenâb-ı hazret-i üstâddan alıp Pertev

Bana bu feyz-i suhan andan iktisâb iledir

şems-i tâbân-ı himmet ve 'inâyetlerinden pertev alıp sâyevar-ı hâk-i pâ-yî devletlerinden bir ân münfekk olmaz iken..." (Dibâce 3b; Zeyl: 1294, 4) cümlesiyle anlatır.

Hoca Neş'et'in rahle-i tedrisinde yetişen öğrenciler ve mahlas-nâme yazılan şairler hakkında da Pertev, şunları söyler: "*Ve'l-hâsıl meclis-i 'âlîlerinden tahsîl-i ma'ârif birle istifâde ve istifâze idip be-kâm ve ta'yîn buyurdıkları mahlaslarıyla be-nâm olanların hadd ü 'adedi yokdur. Eger yalnız esâmisi kayd olunsâ bir mutavvel defter olup..." (Dibâce 3b; Zeyl: 1294, 4).*

Pertev'in biraz mübalağa da olsa yukarıda sözünü ettiği Hoca'nın mahlas-nâme yazdığı ya da edebî çevresinde yetiştirdiği şairlerin tam tespiti yapılabilmiş değildir. Yine Pertev'in Hoca Neş'et'in okuluna devam eden şairleri içerecek bir tezkire yazmakla meşgul olduğunu söylediği fikri de gerçekleşmiş değildir. (Bektaş: 2007, 20).

Pertev'in, Hoca Neş'et'in edebî çevresindeki öğrencilerle ilgili yukarıda verdiği bilgileri destekleyen beyitleri de vardır:

Cem' olup 'izz-i huzûr-ı hazrete subh u mesâ

Vakt-i feyz ü himmet-i üstâd Neş'et beklerüz

(Sabah akşam Hazret-i Neş'et'in huzurunda toplanıp onun himmetinin ve feyzinin vaktini bekleriz.)

Dest açup her dem hulûs-ı bâl ile da'vâtına

Tâ bulınca dergeh-i Hak'da icâbet beklerüz (Bektaş: 2007, 263)

(Her zaman halis niyetle davetine el açıp Cenab-ı Allah'tan duamızın kabul olmasını bekleriz.)

Hoca Neş'et'in evinde genellikle başında sikke ile gezdiğini ve öğrencilerin dersinden arta kalan vaktinin çoğunu da tarikat ehliyle sohbet ederek geçirdiğini aşağıdaki satırlarından öğreniyoruz:

"Zer-i hâlis- 'ayârdır kalbim

Sikke-i şehryâr var serde

N'ola fakr içre şâh isek pîrem

Efser-i tâcdâr var serde

ebyât-ı şerîfleri vefkince hâne-i devletlerinde oldukça ekser evkât sikke-pûş olup fukarâ-yı tarîkat ile üns ü ülfet ve dem-i dîdâr sohbet-i cânı cihâna vermeyip..." (Pertev Dibâce 4a; Zeyl Pertev: 1294, 4)

Pertev, hocasının ruh yapısı hakkında bazı ipuçları verdikten sonra yazdığı "*şî'r-i âbdâr (akıcı şîir) u dil-furûz (gönül yakan)*" şîirlerin, ruhlarda

biraktığı tesiri şöyle nakleder: “*Ve neş’e-i fitriyyeleri olan ‘aşk u şevk ve muhabbetle şebân-rûz hazîn hazîn güzâr ve sûz u güdâz izhâriyle* (Beyt)

Yanarım âteşe men dîde vü dil kulzum-ı hûn

Allâh Allâh ne bu deryâlar ile sûz u güdâz

ve nice buna mânend şî ‘r-i âbdâr u dil-furûz inşâ buyururlar idi ki müstemi ‘ini kal halleriyle makâm-ı hayretde deng u lâl eylerler idi...” (Dibâce: 4a-b; Zeyl: 1294, 5).

Yine Pertev, *Şerh-i Yek Beyt-i Hazret-i Üstad* adlı eserin mukaddimesinde Neş’et’in bir mısraını naklederek onun yazdığı her bir beytin birer mana hazinesi; her bir gazelin ise Nizâmî-i Gencevî (ö. 1209)’nin mesnevisine denk geldiğini dile getirir: “*Beyt-i men beyt nist iklimest (Benim beyitlerim beyit değil bir ülkedir) fermûdesi vechile inşâ buyurdıkları her beyt-i şerîf bir gencîne-i ma ‘nâ ve her penc beyt-i gazelleri bir hamse-i Nizâmî’yle pençe-gîrâ olduğu bî-reyb ü mürâdur.*” (Şerh, 4b).

Pertev’in buradaki ifadeleriyle Mualim Naci’nin *Osmanlı Şairleri* adlı kitabında Hoca Neş’et için söyledikleri birbiriyle çelişiyor. Pertev, hocanın şiirlerini överken Muallim Naci, (1986, 77) “...*Fakat insan okurken sıkılır. Farisi şiirin bundan tatsız olamaz denilse mübalağa edilmemiş olur. Türkçe şiiri de Farsîden aşağı kalmaz. Divânı lafzî, manevî noksanlar mecmuasıdır denilebilir.*” cümlesiyle Süleyman Neşe’t’i ağır bir şekilde eleştirir.

Hoca’nın Molla Gürânî’deki konağına gelip giden öğrencilerin, fakirlerin ve misafirlerin nasıl ağırlandığını bildiren şairin ifadeleri de şöyledir: “...*der-i dâ ‘ire-i devletleri ehîbbâ vü asdikâ ve gurabâ vü fukarâya dest-i ferâh-ı sehâ pîşegân-ı küremâ gibi güşâde ve hân-ı yağmâ-yı meclis-i ma ‘rifet ve ‘inâyetleri mukîm ve mihmâna her dem u ân âmâde ve ni ‘am-ı himem ve terbiyyetlerinden her bî-behre vü bî-nevâ rîze-çîn ü vâyedâr ve hünermend ü behremende kâse-lîs ü behredâr iken...*” (Dibâce, 4b; Zeyl, Pertev: 1294, 5).

Pertev’in şiirlerinde de yukarıdaki ifadeleri destekleyen beyitleri vardır. Misal:

Hazret-i Hak ber-devâm itsün Cenâb-ı Neş’et’i

‘Âcizân u bî-kesân hakkında hayr-endîşdür (Bektaş: 2007, 182)

(*Allâh, Neş’et hazretlerine uzun ömürler versin ki acizler ve kimsesizler hakkında hep hayır düşünür.*)

Pertev yıkık gönülleri Neş’et yapar hemân

Gönlünde tutmak ister iseñ öyle zat tut (Bektaş: 2007, 143)

(*Ey Pertev! Neş’et yıkık gönülleri anında tamir der. Eger gönlünde bir kimseyi tutmak istersen böyle bir zat tut/sev.*)

Cenâb-ı Neş’et’üñ kemter gedâsı bâb-ı lutfında

Bulup feyz-i hakikat husrev ü hâkâna nâz eyler (Bektaş: 2007, 196)

(*Hoca Neş’et’in lutf kapısında bulunan aciz bir kul, onun hakikat feyzini bulup padişahlara naz etmeye başlar.*)

Fakir ve açları doyuran, kimsesizleri himaye eden Hoca Neş'et'in hiçbir dünya menfaati beklemediğini; sadece Allah rızası için iyilik yaptığını Pertev şu beyitte ifade eder:

Hazret-i Neş'et'ün Allâh içündür bilürem

‘Âciz ü bî-kes ü bî-çâreye dem-sâzlığı (Bektaş: 2007, 464)

(Neş'et Hazretlerinin Allâh rızası için âcizlere, kimsesizlere ve fakirlere yardım ettiğini bilirim.)

Müellif, Hoca Neş'et'in Molla Gürânî'deki evinin gelip giden misafirlerle dolup taşıdığını, Ka'be gibi sürekli kalabalık olduğunu, kimsenin arzusunun reddedilmediğini şu iki beyitte dile getirir:

Cenâb-ı Neş'et'ün dergâhı Pertev hüsn-i hulkından

Zihâm-ı fart-ı züvvâr ile Beytu'llâh'dan kalmaz (Bektaş: 2007, 248)

(Ey Pertev! Neş'et Hazretlerinin güzel ahlakından dolayı dergâhı, ziyaretçilerin aşırı kalabalığı ile Ka'be'den geri kalmaz.)

Cenâb-ı Neş'et'ün dergâhı Bâbu'llâhdur Pertev

Çü Ka'be anda red yokdur duyan gelsün duyan gelsün (Bektaş: 2007, 383)

(Ey Pertev! Hoca Neş'et'in dergâhı Ka'be'dir. Aynen Ka'be gibi orda yapılan dualar reddedilmez. Duyan herkes gelsin.)

Pertev, Hoca Neş'et'in 1182H./1768-69M. yılında Moskov seferine katılırken üstlendiği görevleri ve askere verdiği morali de şöyle anlatır:

“Neyem ğamgîn eger baht-ı siyeh âvâreem dâred

Çü hâl-i hûb-rûyân hoş-nümâyem her kucâ üftem

kat'-ı menâzil ve hayy-ı merâhil birle ordu mahalline vusûl ve anda dahı bir ân âsâyış u râhat görmeyip gâh 'asker-i zafer-peyker geçidine ve gâh zehâ'ir üzerlerine ve nice hüdâmât-ı celîleye me'mûriyyet birle kabûl-ı hâtır-ı hâs u 'âmm olur evzâ'-ı pesendîde ibrâz ve vâkı' olan ceng ü harblerde ekseri mevcûd olup 'an-asl meşk ü ta'lîm buyurdıkları fenn-i esliha-i harbiyyeyi icrâ ile miyân-ı guzât ve mücâhidinde dahı mümtâz u ser-firâz oldular...” (Dibâce: 5a; Zeyl: 1294, 5-6).

Gibb'in (1999: 412) “...1768'de Rusya ile savaşa gidildiğinde Hoca Neş'et, okulunu kapatmış ve kılıcını kuşanarak vatan savunmasında devletin ordusu içinde görev üstlenmiştir.” cümlesindeki “okulunu kapatmış” hükmü, Pertev'in verdiği bilgi ile tamamen çelişmektedir. Oysa Pertev, hocası savaşa giderken öğrencilere ders verme görevini kendisine tevdi ettiğini çok açık ve kesin bir ifade ile şöyle anlatır: “...zîr sutûrda mezbûr ve mestûr Moskov seferine azîmetlerinden teşriflerine kadar dâ'ire-i devletlerinde emr ü irâdeleriyle tâlibân ü hâhişgerâna bu fenn-i şerîf müzâkeresiyle imrâr-ı vakt ü zamân idüp târ-ı lü'lü'-yi sübha-i meclis-i ders-i sa'adetlerinin bir ân güsiste vü perîşân olmasına cevâz-dâde olmamışlar idi.” (Dibâce: 3b; Pertev: 1294, 4).

Hoca Neş'et'in, Moskov seferinden döndükten sonra öğrenci yetiştirmeye devam ettiğini, şiir meclislerine katıldığını, bu şiir meclislerinde karşılıklı şiir söylediğini aşağıdaki satırdan öğreniyoruz: “Ba'dehû âstâne-i

âliyyeye teşrîflerinde yine kemâ kân ihvân u ‘âşıkân ile sohbet ü ülfet ve müzâkere ve müşâ‘areye meyl ü rağbet birle imrâr-ı vakt u ân buyurup şî‘r ü inşâdan dem uran yârân-ı hünerden nev-be-nev zuhûr ve burûz idenler meclis-i ‘âlîlerine gelip

Bahra vâsıl oldu cûlar cümle hâmûş oldular ” (Dibâce: 5a-b; Zeyl: 1200, 6).

Aşağıdaki iki beyitte de Hoca’nın dergâhına gelen şair ve hatiplerin maddi ve manevi arzularına kavuştukları dile getirilmektedir:

Hazret-i Neş’et-i üstâd-ı cihânüñ bi’llâh

Dergehinde fusehâ vü büleğâ çâker olur (Bektaş: 2007, 211)

(Allâh’a yemin ederim ki Hoca Neş’et Hazretlerinin dergâhında hatipler ve şairler birer hizmetçi olurlar.)

Sûrî vü ma‘nevî kâm-âver olur haddince

Nigeh-i lutfına her bendesi kim mazher olur (Bektaş: 2007, 211)

(Gerek maddi gerekse manevi olsun herkes kendi kabiliyeti nisbetinde mutluluğa ulaşır. Hocanın iyiliklerinden, lütüflarından herkes yararlanır.)

Koca Râğîb Paşa’nın sadrazam olmasını tebrik etmek üzere Nakşibendî şeyhi Bursalı Seyyid Muhammed Emin Efendi İstanbul’a gelince Hoca Neş’et de kendisini ziyaret eder ve ondan etkilenerek Nakşibendî tarikatına intisap eder. Bu durumu anlatan Pertev’in ifadeleri şöyledir: “...birle ziyâret-i ‘âliyyelerine teşrîf ve sâmi‘a-i câmî kelâm-ı hakâyık-beyânlarıyla teşnîf idüp meclis-i vâhidde nazar-ı feyz-eserleriyle özge âlem oldular... Ba‘dehû Neş’et Efendimiz cenâbları ol zât-ı hamîde-sıfâtdan tarîk-i hidâyet-refik-i Nakşibendiyye üzre seyr-i sülûk ve müddet-i medîd kelâm-ı ma‘ârif-peyâmıların mengûş-ı gûş-ı hûş buyurup..” (Dibâce: 5b-6a; Zeyl: 1294, 6-7)

Hoca Neş’et’in görünüşte Hz. Osman’a, belinde taşıdığı kılıcıyla Hz. Ali’ye, adalette Hz. Ömer’e benzediğini ve Hz. Ebû-bekir gibi üstün meziyetlere sahip olduğunu söyleyen Pertev, onun Baba Neş’et olarak tanındığını ifade eder: “Lakin zâhir hâlleri zî-‘Osmâniyânda olup miyânlarında hançer-i suğrânı Hayderî-sîret ve ‘Ömer-salâbet u Bû Bekr-haslet harekât u sekenât ve tarz u etvârları kendü zâtlarına mahsûs ebnâ-ı zamân miyânında bir Baba Neş’et derler.” (Dibâce: 6a; Zeyl: 1294, 7)

Hoca Neş’et’in peygamber gibi güzel ahlâk sahibi olduğu, herkese babalık yaptığı, kısacası nevi şahsına münhasır biri olduğu aşağıdaki gazelin beyitlerinde anlatılır:

Hazret-i Neş’et-i peyâm-ber-hûy

Kârî ebnâ-yı dehre babalık

Hulkınuñ yok nazîr ü hem-tâsı

Allâh Allâh nedür bu yek-tâlîk

Hulk-ı Bârî ile tahalluk idüp

İtsek ednâlık eyler a‘lâlîk

Nice dil-mürdeyi ider ihyâ
Nutk-ı pâkindedür Mesîhâlık

Devlet ü ‘ömrini füzûn itsün
Tâ dem-i haşr Hazret-i Hâlık (Bektaş: 2007, 304)

(Peygamber yaratılışlı Hz. Neş’et’in işi gücü, herkese babalık etmektir. Güzel ahlâk bakımından eşi, benzeri yoktur. Bu kendine özgü hal neyin nesidir? Yaratıcının ahlakıyla ahlaklandığı için biz yanlış yaptığımızda o hep büyüklük edip bizi affederdi. Sözünde Hz. İsa’nın ölüleri diriltme özelliği olduğundan kalbi ölmüş kimselere ruh verirdi. Hz. Allâh haşre kadar bahtını açık ve ömrünü arttırsın.)

Hoca Neş’et’in şiirde kimsenin izinde gitmediğini söyleyen Pertev, Arapça, Farsça ve Türkçe’de renkli manaları istediği tarzda, söz kalıbına dökerek onlara can verdiğini ve Es’ad-ı Bağdâdî’nin kendine özgü gazeline cevap yazdığını şöyle ifade eder: “Evâ’il-i hâllerinden bu âna kadar çekîde-i hâme-i sihr-âferînlere olan eş’âr u âsârları ser-â-ser ‘âşıkâne vü nâzikâne ve muhayyel u munakkah vâki’ olduğundan başka eslâfdan bir ferdin isrine ittibâ’ etmemişlerdir. Ancak elsine-i selâsede istedikleri vâdîde kâlib-ı elfâza ma’ânî-i rengin ile tâze cân verirler. Hattâ Es’ad-ı Bağdâdî’nin ol diyâra mahsûs lisân ve levendâne elfâz ile vurûd eden gazeline cevâb (Kıt’a)

Kılıcı kanlu eli kanlu dili kanlu güzel
Çeşm-i cellâdı yamân cân alıcı kanlu güzel

Kahramân-ı nigehe gibi Celâlî-meşreb
Bir levendâne-revişlü geliş Osmânlu güzel
nazîreleriyle el-hak zemînine fâ’ik olduğu...” (Dibâce 6b; Zeyl, Pertev: 1294, 7)

Pertev, Hoca Neş’et’in yazdığı nazire gazellerin, zemin gazellerden üstün olduğunu Râgıb Mehmed Paşa’nın gazelinesi örnek vererek anlatır: “...bahr-ı muhît-ı ‘ulûm-ı şattâ Râgıb Mehmed Paşa merhûmun (Mısra’)

‘İrfân ile mahsûd-ı kirâm-ı vüzerâyız
dedikleri gazele (Mısra’)

Bir şâ’ir-i şûrîde-edâyız ne gedâyız
cevâbları misillü ve şu’arâ-yı ‘asr ve selefe nazîre ve cevâblarında olan galebe ve sebkâtları zemîn gazeller ma’lûmları olup Divân-ı şerîflerin mutâla’a iden yârân-ı suhandâna ‘ayândır. (Beyt)

Sad-hezârânı gelür gülşen-i ma’nînün lîk
Neş’egâh-ı suhene bir dahı Neş’et gelmez
hakkâ ki zât-ı yek-tâ-güher vucûd-ı nâzenînleri kân-ı âlem-i imkâna bir gelenlerdendir...” (Dibâce: 6b-7a Zeyl: 1200, 7-8)

Mana gül bahçesine yüzbinlerce (bülbülün) kimsenin geldiğini, söze susamışlara (şairler meclisine) Neş’et gibisinin bir daha gelmeyeceğini dile getiren Pertev, klâsik şiirimizde Hz. Muhammed için kullanılan “zât-ı yek-tâ-

güher” benzetmesini yapar ve onun dünyaya bir defa gelenlerden olduğunu mübalağa ile ifade eder: “*Hakkâ ki zât-ı yek-tâ-güher vucûd-ı nâzenînleri kân-ı âlem-i imkâna bir gelenlerdendir.*” (Dibâce: 6b-7a; Zeyl: 1294, 8)

Pertev, biyografîyi hocasına dua ederek bitirir: “*Hemân cenâb-ı ahadiyyet nice müddet vucûd-ı inâyet-âlûdlarına ‘ömr ü âfiyet ihsân edip himmet-i terbiyet-eserlerin nice kem-mâyegâna mâye-i feyz-i ma’rifet eyleye âmîn sümme âmîn...*” (Dibâce: 7a; Zeyl: 1294, 8)

Pertev’in kaleme aldığı bu hal tercemesi Hoca’nın 1200H/1785M yılına kadarki hayatını içerir. Bilindiği gibi, Neş’et 1222H/1807M yılında vefat eder. Dolayısıyla bu biyografîde Hoca Neş’et’in ömrünün son 22 yılına dair bilgiler bulunmamaktadır. Hoca Neş’et’in talebesi olan Muhammed Ârif’in öğrencisi Hoca Emin Efendi de Pertev’in yazdığı biyografîye bir zeyl yazar. Bu zeylde, Hoca’nın hayatına dair çok kısa da olsa bazı bilgiler verilmiş olmakla birlikte, asıl üzerinde durulan mevzular, Muhammed Ârif’in, Hoca Neş’et’le ilgili öğrencilerine anlattığı hâtıralardır. Bu hâtıralarda Hoca Neş’et’in daha çok nükteli kişiliği ve hazır cevaplılığı üzerinde durulur.⁶

Hoca Neş’et vefat ettiğinde Pertev, vakanüvislik göreviyle Osmanlı-Rus savaşına katıldığından hocasının yanında bulunmamaktadır. Ölüm haberini alan Pertev, çok müteessir olur ve hastalanır. Bu sırada Pertev, hocasının ölümü üzerine bir tarih manzumesi yazar. Tamamı 16 beyit olan bu tarih manzumesinde de hocanın bazı meziyetleri anlatıldığından buraya almayı uygun gördük.

Hazret-i âhûnd-i zî-şân reşâdet-iktirân

‘Âlim-i ‘ilm-i ledün Neş’et Süleymân-ı zamân

(Şanlı hoca Hazretleri, doğru yola ulaştıran, ledün (ilahi sırlar) ilminin âlimi, zamanın Süleymanı idi.)

Olmağın merkûz-ı tab‘-ı pâki ahlâk-ı Nebî

Cümleye eltâfı mebzûl idi her vakt ü her ân

(Temiz tabiatı, Hz. Peygamberin ahlâkının merkezi olduğundan herkese her zaman iyiliği, ihsanı bol idi.)

Neş’e-yâb idi mey-i ‘aşk-ı Celâlü’ d-dîn’den

Meslegi idi velî âyîn-i pâk-i hâcegân

(Hz. Mevlanâ Celâleddin’in aşk şarabından neşe bulmuştu. Fakat meslegi, hocaların nezih âyinini düzenlemektir.)

Sırta evvel Hazret-i Âgâh’dan âgâh olup

Hazret-i îşândan ikmâl kıldı ba’d-ez-ân

(Önce Hz. Âgâh’ın sırlarından haberdar olup sonra da o hazretten ilmini tamamladı.)

⁶ Hoca Neş’et ile ilgili anlatılan bu hikâyeler, daha önce bazı kitaplarda yazıldığı için burada tekrar edilmeyecek; ancak Hoca Emin Efendi’nin yazdığı zeyl çevriyazı metnin sonuna ilave edilmiştir.

Himmetiyle zâhir ü bâtın niçe ‘âcizleri
Yoksul iken bay idüp bay iken itdi kâm-rân
(O zatın himmetiyle açık veya gizli olarak birçok fakir fukarayı zengin edip,
zenginleri de mutlu etti.)

Hind ü Sind ü Mekke vü Bathâ Buhârâ’dan gelen
Zâ’irâna dergeh-i pâki idi dârü’l-emân
(Onun dergahı, Hind, Sind, Mekke, Batha ve Buhârâ’dan gelen ziyaretçilerin
güvenle kaldıkları yerdı.)

Dâr-ı feyz-â-feyz idi tullâba devlet-hânesi
Buldı isti‘dâdı rütbe her biri bir kadr ü şân
(Onun konağı, talebeye feyiz veren yerdı. Her biri kendi kabiliyetine göre rütbe,
şân ve şöhret buldu.)

Kimi şâ‘ir kimi münşî kimi sâhib-hâl olup
Kalmadı bî-behre kalmış dergehinde bendegân
(Bu talebeden kimi şair, kimi yazar, kimi de derviş oldu. Öğrencilerden hiç
himse nasipsiz kalmadı.)

Bezm-i ders-i feyzinüñ zânû-zeni olan zevât
Kesb-i rûhâniyyetin fahr ile eylerler beyân
(Onun feyizli derslerinin melisinde diz çökenler, manevi keşf ve kerametlerini
övünerek anlatırlar.)

Bâ-husûs ‘abd-i ‘inâyet-dîdesi kırk beş sene
Fahr-i ‘abdiyyet ile oldum müşârün bi’l-benân
(Özellikle yardımını çokça gören ben kulu Pertev, kırk beş sene ona hizmet
etmekle parmakla gösterilen oldum.)

Bi-mecâl-i nutk iken kesb-i mecâl-i nutk idüp
Lâl iken oldum kerâmâtıyla mertûbü’l-lisân
(Şiir söylemeye mecalim yok iken, beni cesaretlendirip şiir söylemeye alıştırdı.
Adeta dilsiz iken kerametiyle çok konuşan oldum.)

Elden aldurdum ne çâre şimdi ol sultânımı
N’eyleyem insün yire gayrı bu tâk-ı âsmân
(Ne yazık ki şimdi o sultanımı kaybettim. Ne yapayım, artık bu gökyüzü yere
insin.)

Teng olup bu hâkdân-ı pür-küdûret zâtına
Oldı çün Rûhü’l-kudüs tâ ‘âlem-i kudse revân
(Kederle dolu bu dünya, onun zatına dar olup, Hz. Cebrail gibi ta kudsi âleme
göçtü.)

Bendegânın kurretü’l-‘aynı gibi öksüz koyup
Devlet-i bâkî ile menzilgehi oldu cinân
(Göz aydınlığı olan öğrencilerini öksüz koyup, ebedi mutluluk ile cennet onun
menzili odu.)

Başumuzda feyz-i ruhâniyyeti câvîd olup
Bi’l-ma‘iyye haşr ide mahşerde Rabb-i Müste‘ân

(Onun ruhanî feyzi başımızda daimî olup, kendisinden yardım istenilen ve her şeyi terbiye eden Allah, birlikte haşr ede.)

Nakş-bendî nezri itmâm eyledi târîhini

Oldı Baba Neş'et'e a'lâ-yı 'illiyîn mekân (Bektaş: 2007, 688-

9)

(Nakşibendi nezri ile onun ölüm tarihi tamamladı. Ala-yı illiyin (cennetin en yüksek makamı) Baba Neş'et'e mekân oldu.)

XVIII. yüzyıl İstanbul'unda Hoca Neş'et'in kendi geyret ve himmetiyle bir edebî muhit oluşmuştur. Bu muhitin önemli bir müdavimi olan Pertev, hem hocası Neş'et'in hem de aynı edebî çevreye belli bir dönem katılan ve Pertev'le çok yakın arkadaşlık kuran Şeyh Gâlib'in haltercumesini (Gürer: 2000, 203-225) yazarak bu döneme ait çok önemli bilgiler vermiştir. Pertev, hocası hakkındaki görüşlerini edebî bir üslûpla ve övgü dolu bir tarzda ifade etmiştir. Aynı edebî muhite mensup Şeyh Gâlib, Beylikçi İzzet, Mir Âmir, Muhammed Ârif, Mirzâ Abdulkadir-i Buhârî ve Müştâk Baba gibi ismini sayamadığımız onlarca şairin, hocaları Hoca Neş'et hakkındaki kanaatleri de Pertev'inkinden farklı olmayacağı kanaatindeyiz. Pertev'in Hoca Neş'et'in doğumundan 1200H/1785 yılına kadarki elli bir yıllık hayatını ihtiva eden haltercumesi ve Hoca Emin Efendi'nin bu haltercumesine yazdığı zeyl aşağıda sunulmuştur. Metni oluşturulurken Hoca Neş'et Divânı'nın yazma bir nüshasında yer alan "dibâce" ile Kethüdâ-zâde Efendi'nin *Terceme-i Hâline Zeyl-i Âcizânedir* adlı eserdeki matbu metin karşılaştırıldı ve metinde sadece uzatma, hemze ve ayın işaretleri gösterildi.

Metin:

Bimillâhi'rrahmani'rrahîm⁷

(1b) Nâzım-ı Divân-ı şerîf-i belâgat-redîf sellemehü's-selâm vâkıf-ı esrâr-ı levh u kalem ve hâ'iz-i 'ulûm ('alleme'l-insân mâlem ye'lem)⁸ hâkim-i divân-ı fesâhat el-Hacc Süleyman Neş'et Efendi bin el-merhûm Ahmed Refî'â Efendi eş-şehir⁹ be-musâhib-i şehryârî merhûm-ı müşârün-ileyh Ahmed Refî'â Efendi hazretleri İslâmboliyyü'l-asl olup dâ'ire-i hümayunda perverde ve tahsîl-i mâ'arif u 'avârif u kemâl ve şî'r ü inşâda mümtâzu'l-akrân ve'l-emsâl olduklarından¹⁰ sonra divân-ı mu'allâ-'unvân Hâceligi ile çerâğ u ihyâ ve musâhib-i¹¹ şehryârîlik inzimâmıyla kadr ü i'tibârları dü-bâlâ olup nice sinîn merhûmât-ı cennet-mekân¹² Sultân Ahmed Han ve Sultân Mahmûd Han

7 Hâce Neş'et Efendi (k.s.) hazretlerinin ba'zı menâkıbla berâber terceme-i hâlidir.

Müşârün-ileyhin bendegânından merhûm Pertev Efendi'nin kalemiyledir. K

8 İnsana bilmediklerini belleten..., Kur'ân-ı Kerim, Alak, 5.

9 eş-şehir P: el-müştehir K.

10 olduklarından P: oldukdan K.

11 musâhib-i P: musâhabet-i K.

12 merhûmât-ı cennet-mekân K: merhûmân-ı cennet-nigehân P.

hazerâtının huzûr-ı hümayûnlarında kand-i mükerrer-i musâhabetle şîrîn-mezâk-ı mufâharet ve nice merâtib-i sâmiyye kat'ıyla hâ'iz-i rehîne-i câh u menzelet olup ba'dehû ber-muktezâ-yı şîve-i rûzgâr mahmiyye-i Edirne'ye nefy ü iclâ ve ol esnâda müşârûn-ileyh Neş'et Efendimiz hazretleri mahmiye-i merkûmede (2a) teşrîf-sâz-ı 'âlem-i dünyâ olduklarında peder-i muhteremlerinin (Mısra)

"Hudâyâ iki âlemde 'azîz eyle Süleymânı"¹³

mısrâ-ı târîhleri el-ân¹⁴ nakş-i nigîn-i hâtem-i Süleymânîleridir. 'Ömr-i sâ'adetleri dü-sâle resîde oluncaya kadar mahall-i merkûnun¹⁵ âb u hevâsiyla neşv ü nemâ Ba'dehû peder-i büzürgvârları Ahmed Refî'â Efendi Hazretleri fûnûn-ı sâ'irede 'adîmü'l-akrân oldukları misüllü fenn-i musîkîde dahi yegâne olduklarına binâ'en (Beyt)

Meskenümden dûr idüp gurbetde ser-gerdân iden

Kismetim mi tâli'im mi yohsa cânâ sen misin

zemîninde bir şarkı güfte ve inşâd ve bir sûznâk makâma beste ile te'sirini müstezâd idüp erbâb-ı tabî'atdan bir kimesneye meşk ü ta'lîm (Mısra')

Suhen her çend bâlâ mî reved tâ gûş mî âyed

(3) dinildiği gibi dilden dile giderek sem'-i humâyûna dek¹⁶ resîde olmağla der-'akab der-i 'aliyyeye 'avdet ve ric'atleriçün sahîfe-i itlâka hatt-ı şerîf-i mevhibet-redîf-i şehinşâhi keşide ve evvelkinden ziyâde iltifât-ı pâdişâhiye mazhariyyet birle bir müded dahı ser-i kadr u i'tibârları felek-resîde olup ba'dehû mevlânâ-yı müşârûn ileyh Neş'et Efendimiz hazretleri sinn-i temyîze vâsıl olduklarında peder-i mükerrerleri tavâf-ı Beytu'llâhu'l-harâm ve ziyâret-i meşhed-i mutahhara-i hazret-i seyyidü'l-enâm 'aleyhi salavatu's-selâm ârzûsuyla Kaftân ağalığına râğib olmalarıyla mes'ûllerine müsâ'ade-i şehryârî erzânî buyrulup mu'azzez ve mükerrrem necl-i necilleri ve dâ'ire-i (2b) devletleriyle edâ-yı farîza-i hacc ve ifâ-yı merâsim-i secc ü 'acc¹⁷ idüp medîne-i Konya'ya duhûllarında (Mısra)

Bellidür sırr-ı ser-encâm-ı ser-âgâzından

müşârûn-ileyh Neş'et Efendimiz hazretleri¹⁸ muhît-i dâ'ire-i tarîkat ve gavvâs-ı bihâr-ı hakikat ü ma'rifet olacakları "ke's-şemsi fî-vasati's-semâ"¹⁹ nâsiye-i hâllerinde rû-nümâ olmağın ka'betü'l-'uşşâk olan Kubbe-i hadrâ-yı hazret-i Mevlânâ'yı ziyâret ve ol vakitte zîb-i seccâde-i meşîhat olan Çelebi Efendi hazretlerinden teberrûken sikke-pûş-ı mefharet olup âstâneye teşrîflerinden sonra çok vakit geçmeyüp²⁰ peder-i dil-âgâhları hulûl-i eccl-i mev'ûdlarıyla 'âzım-ı gülzâr-ı dâru'l-hulûd oldular. Topkapı hâricinde şârih-i Mesnevî Sarı

13 Hudâyâ P: Hudâ K.

14 el-ân P: hâlâ K.

15 mahall-i merkûnun P: mahmiyye-i merkûmenin K.

16 dek P: K'da yok.

17 secc ü 'acc P: 'acc ü secc K.

18 Efendimiz hazretleri P: Efendimizin zât-ı ber-güzîdeleri K.

19 "Gökteki güneş gibi." anlamında Arapça bir ibare.

20 çok vakit geçmeyüp P: bir az müddet sonra K.

Abdullâh Efendi hazretlerinin mezâr-ı pür-envârlarına yakın mahalde vâsıl-ı rahmet-i rahmân olmuşlardır. (Tayyebellâhü serâhe.)²¹ Ba‘dehû müşârün-ileyh Neş‘et Efendimiz hazretleri²² tahsîl-i ma‘ârif u ‘avârife veriş birle leyl ü nehâr ârâm u karâr itmeyüp az müddetde mukaddemât ü neshi Dâribî Ali Efendi ve fahrü‘l-ulemâ²³ Yasînî-zâde hazerâtından görüp ancak hümâ-yı ‘alî-himmetleri ol havâlarda pervâzdan müstağnî olmağla manzûm ve mensûr müellefât-i kibâr-ı²⁴ sûfiyye mütâla‘asına iştiğâl ve mağz-ı Kur‘ân ve lübb-i lübâb-i ‘irfân olan Mesnevî-i Şerîf ‘ibâresine intisâb için zebân-ı Farsî istihsâli lâbûd olmağın ol esnâda **(3a)** âstâneye gelüp tabâbet ile iştiğâl üzre olan Tahmasb Kulu Nâdir Şâh‘ın tabîb-i sânisî Aymânî merd-i hünermend ki Isfahân ve Şîrâz‘da yârân-ı ‘Acemiye nice müddet şîve-i suhen-gûyîde âhund olmuşlaridi. Öyle zarîf-i bî-mu‘adilden mütedâvil ve ğayr-ı mütedâvil devâvîn-i mütekaddimîni ve müte‘ahhirîni görüp ve zebân u ıstîlâh-ı kavmî durûb-ı emsâliyle tahsîl ü tekmiâl ve yâd-daşt buyurup ezeli gencine-i dil levh-i âşinâlarında meknûz olan derârî-i ma‘ânî ve mezâmîni istedikleri kâlîba ifrâğ birle Farsî ve Türkî sihr-i halâl vâdîsinde gazeller söylerler²⁵ iken edâ-yı Rûmiyâne ile bî-ta‘lîm-i üstâd hod-be-hod gûyân olmakda âram u sükûn itmeyüp bu bâbda dahı cûyâ-yı feyz olarak pîr-perverlik semtine meyl ü rûkûn itmeleriyle suhan-sencân-ı ‘asrın **(4)** bergüzîdesi Dâye-zâde Cûdî merhûmî üstâd-ı suhan ittihâz buyurup bir müddet dahı mâkû-yı hâme-i bedî‘-nigârlarıyla²⁶ pîçîde-i minvâl-i belâğat buyurdıkları nesic-i hoş-nakş-ı destgâh-ı tabî‘atlerin merhûm-ı müşârün-ileyhe arz u beyân ve tamğa-yı zîbâ-yı tahsîn u âferînleriyle mu‘allim-i âsâr-ı celîle ile tahsîl-i şöhret ü şân ve isticlâb-ı da‘vât-ı hayriyyeleriyle müşâr-ı bi‘l-benân olmuşlardır. Üstâdları Cûdî merhûmun müşârün-ileh hazretlerine ta‘yîn-i mahlas buyurdıklarında söyledikleri **(3b)** kît‘adır:²⁷

Çünkü ‘ilm ü edebe itdin edeble rağbet

Dâ‘imâ sâhib-i ‘irfân ile eyle sohbet

Gayret-i tıynetî sarf it eser-i eslâfa

Mahlas-ı ma‘rifetin ola cihânda Neş‘et

Ba‘dehû kendü cenâbları dahı bu fenn-i şerîfî hâhişgerândan dirîğ buyurmayup ketebe vü talebe ve tüvânger ü bî-nevâya künh ü hakîkatle tadrîs ü ta‘lîm ve hattâ Özbek tâ‘ifesinden ve diyâr-ı ‘Acem‘den gelen katı vâfir zürefâ-yı İrân u Turan‘a²⁸ kendi zebânlarının hurdesini tefhîm buyurdıkları cümlelerin ma‘lûmudur. Mütercim-i fakîr Pertev-i pür-taksîr bin yüz yetmiş senesi meclis-i

21 Bu dua cümlesi K‘da yok.

22 hazretleri P: K‘da yok.

23 fahrü‘l-ulemâ K: P‘de yok.

24 kibâr-ı P: K‘da yok.

25 söylerler P: söyler K.

26 bedî‘-nigârlarıyla P: bedâyi‘-nigârların K.

27 kît ‘adır K: kît ‘a P.

28 Turan‘a P: Turan K.

ders-i şerîflerine hâzır olup rûz-be-rûz nazar-ı iksîrleri hakk-ı âcizânemde efzûn olarak (Beyt).²⁹

Cenâb-ı hazret-i üstâddan alıp Pertev

Bana bu feyz-i suhan andan iktisâb iledir

şems-i tâbân-ı himmet ve ‘inâyetlerinden pertev alıp sâye-vâr hâk-i pâ-yı devletlerinden bir ân münfekk olmaz iken zîr sutûrda mezbûr ve mestûr Moskov seferine azîmetlerinden teşrîflerine kadar dâ’ire-i devletlerinde emr ü irâdeleriyle tâlibân ü hâhişgerâna bu fenn-i şerîf müzâkeresiyle imrâr-ı vakt ü zamân idüp târ-ı lü’lû’-yi sübha-i meclis-i ders-i sa’âdetlerinin³⁰ bir ân güsiste vü perîşân olmasına cevâz-dâde olmamışlar idi. Ve’l-hâsıl meclis-i ‘âlîlerinden tahsîl-i ma’ârif birle istifâde ve istifâze idüp be-kâm ve ta’yîn buyurdıkları mahlaslarıyla be-nâm olanların hadd ü ‘adedi yokdur. Eger yalnız esâmisi kayd olursa bir mutavvel defter olup bu mecellede bî-mûceb (4a) teksîr-i sevâd olur mulâhaza olunmağla³¹ bu esnâda tesvîd ü tebyîziyle meşğûl olduğum *Tezkire-i Şu’arâ*’da yegân yegân hazret-i âhûnd-ı âlî-şânın ve gerek ihvân-ı ‘azîzânın mufassal ve meşrûh terceme-i hâllerinden şerh u beyân eyledim. Tahsîl-i vukûf etmek³² isteyen tezkire-i merkûmemize nazar buyursun. Tezkire³³ Gelelim Pertevâ yine sadede. (Li-cenâb-ı müşârûn-ileyh)³⁴

Zer-i hâlis-‘ayârdır kalbim

Sikke-i şehryâr var serde

N’ola fakr içre şâh isek pîrem

Efser-i tâcdâr var serde

ebyât-ı şerîfleri vefkince hâne-i devletlerinde oldukça ekser evkât sikke-pûş olup fukarâ-yı tarîkat ile üns ü ülfet ve dem-i didâr sohbet-i cânı cihâna vermeyip (Beyt)

Zi-âheng-i makâmât-ı tarîkat (5) her ki vâkîf şud

Bülend ü pest-i reh râ perdehâ-yı sâz mî dânid

nüktesi ma’lûm-ı ‘ilm-i yakînleri olmakdan nâşî teşrîf-sâz-ı meclis-i rûhânî-enîsleri olan merdân-ı tarîkat u ma’rifete lâyıkiyla ikrâm ve iltifât³⁵ taksîr buyurmayup (Beyt)

Taleb-i vasl-ı tû dil mî koned ez-mahrem-i tû

Çün fakîr ki be-danende-i iksîr resed

ol esnâda âmed-şud eden ba‘zı müteşeyyih-ı kutb-nümâ sayd-ı hümâ-yı zât-ı bî-hemâllerîçün zemîn-i tezvîre dâm u dâne-i³⁶ dil-firîb ilkâ etdikleri ma’lûm-ı ‘ilm-i³⁷ serîre-dânları buyruldukda (Beyt)³⁸

29 Beyt P: li-mütercimihî K.

30 sa’âdetlerinin P: ma’rifetlerinin P.

31 olunmağla P: olmağla K.

32 etmek P: K’da yok.

33 Tezkire P: K’da yok.

34 Li-cenâb-ı müşârûn-ileyh K: P’de yok.

35 ikrâm ve iltifât P: ikrâm K.

Murâd-ı hazret-i ‘aşkam ‘azîzim ben mürîd olmam
Beni ey şeyh-i kâmil eyleyip irşâd ne eylersin
diyü şîve-i şütr-gurbelerin latîfeye haml birle yine techîl itmeyip taltîf ve tatyîb
buyururlar idi. Ve neş’e-i **(4b)** fitriyyeleri olan ‘aşk u şevk ve muhabbetle
şebân-rûz hazîn hazîn güzâr ve sûz u güdâz izhârıyla (Beyt)³⁹
Yanarım âteşe men dîde vü dil kulzum-ı hûn
Allâh Allâh ne bu deryâlar ile sûz u güdâz
ve nice buna mânend⁴⁰ şî‘r-i âbdâr u dil-furûz inşâ buyururlar idi ki müstemi‘ini
kâl hâlleriyle⁴¹ makâm-ı hayretde deng u lâl eylerler idi. (Beyt)⁴²
Meclis-i âhû-nigâhânda hayrân Neş’et
Bezm-i tasvîr-i gazâlânda Mecnûn gibidir
rütbe-i derde şâyibe-i ‘aşk-ı mecâz istiş’âr iden ihvân u ahibbâ i’tikâdlarında
tesliyyete mesâğ u medâr olmak mülâhazasıyla keyfiyyet-i hâllerinden istifsâra
cesâret eylediklerinde⁴³ (Kıt’a)
Şebistân-ı hayâlem tîre-mâh-ı enverim yokdur
Dirîğâ hâle-veş âğûş-ı dilde dil-berim yokdur⁴⁴

Gül-i maksûd ile gülşen-serâ her şahsa âmâli
Müjemden gayrı âlemde benim berg-i terim yokdur⁴⁵
diyü kâşif-i kınâ-ı şâhid-i râz olmayup lâkin (Beyt)
Keşf eder râz-ı derûnın gerçi âşık lâldir
Hayret-i hüsn ile her vaz’ı lisân-ı hâldir
beyt-i şerîfleri misillü ba‘zı nikât ile (Mısra’)
‘Âşıkın bir bilinmedik nesi var
me’âlini pek de pinhân etmezler idi. Ve’l-hâsıl gâh sûz u gâh sâz ve gâh niyâz⁴⁶-
ı ihvân-ı ‘azîzân ile dem-güzâren⁴⁷ olup der-i dâ’ire-i devletleri ehîbbâ vü asdikâ
ve gurabâ vü fukarâyâ dest-i ferâh-ı sehâ pîşegân-ı küremâ gibi güşâde ve hân-ı
yağmâ-yı meclis-i ma‘rifet ve ‘inâyetleri mukîm ve mihmâna her dem u ân
âmâde ve ni‘am-ı himem ve terbiyyetlerinden her bî-behre vü bî-nevâ rîze-çîn ü
vâyedâr ve hünermend ü behremende kâse-lîs ü behredâr iken **(5a)** bin yüz

36 dâm u dâne-i P: dâne-i K.

37 ‘ilm-i K: P’de yok.

38 Beyt P: Beyt li-nâzımıhi K.

39 Beyt P: velehu Beyt K.

40 mânend P: benzer K.

41 kâl hâlleriyle P: K’da yok.

42 Beyt P: velehu beyt K.

43 eylediklerinde P: eyledikde K.

44 hâle-veş P: hâle-i K.

45 Bu beyit P’de yok.

46 gâh niyâz-ı P: gâh niyâz u gâh nâz-ı K.

47 güzêrân P: güzêr K.

seksen iki senesi vuku' bulan Moskov seferine 'uhdelerinde olan ze'âmet iktizâsınca teşrîfleri mu'ayyen oldukda (Beyt)⁴⁸

Budur ümîdim gazâda 'avn-ı Hak'la düşmenin

Serlerin gül-gonçe-i bâğ-ı sinân itsem gerek
niyyetiyle 'azîmet-i gazâ ve esnâ-yı râhda Defterdâr Efendi yemeklik ağalığı ile reh-peymâ-yı müsâferet olup (Beyt)

Neyem ğamgîn eger baht-ı siyeh âvâreem dâred

Çü hâl-i hûb-rûyân (6) hoş-nümâyem her kucâ üftem

kat'-ı menâzil ve hayy-ı merâhil⁴⁹ birle ordu mahalline vusûl ve anda dahı bir ân âsâyış u râhat⁵⁰ görmeyip gâh 'asker-i zafer-peyker geçidine ve gâh zahâ'ir üzerlerine ve nice⁵¹ hıdemât-ı celîleleye me'mûriyyet birle kabûl-ı hâtır-ı hâs u 'âmm olur evzâ'-ı pesendîde ibrâz ve vâkı' olan ceng ü harblerde ekseri mevcûd olup⁵² 'an-asl meşk ü ta'lîm buyurdıkları fenn-i⁵³ esliha-i harbiyyeyi icrâ ile miyân-ı guzât ve mücâhidinde dahı mümtâz u ser-firâz oldular. Nice müddet yâr u yârândan dûr ve dâ'ire ve tebâr u hişândan mehcûr olmalarıyla ne mihnetlere düçar ve ne meşakatlere giriftâr oldukları müstağnî 'anî'l-beyândır. (Kıt'a)⁵⁴

Hasretle gözüm yaşı ki zîb-i çemen oldu

Rûm illeri kûhsâr-ı Bedehş u Yemen oldu

Neş'et vatanım hâne-i zîn yâr-ı hem-âğûş

Seyfî denilir nâmına bir sîm-ten oldu

nazmına mûmâsil *Divân*-ı şerîflerinde nice âsârları var idi ki⁵⁵ manzûr-ı bâsıra-ı emâsildir. Ba'dehû âstâne-i âliyyeye teşrîflerinde yine "kemâ kân"⁵⁶ ihvân u 'âşıkân ile sohbet u ülfet ve müzâkere ve müşâ'areye meyl ü rağbet birle imrâr-ı vakt u ân buyurup (5b) şî'r ü inşâdan dem uran yârân-ı hünerden nev-be-nev zuhûr ve burûz idenler meclis-i 'âlîlerine gelip

Bahra vâsıl oldu cûlar cümle hâmûş oldular

ve kendi cenâbları dahı evâ'il-i hâllerinden berü her ne mahalde Fârsî-hânân ve şî'r-dânândan günbed-i felek-i minâ-rengi nâ-reste-kilk u sî-murğ-ı ankâ-yı kâf-ı âşiyâna peşe ve sinek dimeye tenezzül etmeyen⁵⁷ hod-sitânlarından biri mesmu'ları olsa bi'z-zât teşrîf ü ziyâret buyurup vukû'ı yok idi ki bir hod-pesend müşârün-ileyhi makâm-ı üstâdına⁵⁸ iclâs eylemeye tâ ana dek⁵⁹ ki vezîr-i

48 Beyt P: Velehu beyt K.

49 kat'-ı menâzil ve hayy-ı merâhil P: kat'-ı merâhil ve tayy-ı menâzil K.

50 âsâyış u râhat P: râhat u âsâyış K.

51 nice P: gâh ba'zı K.

52 olup P: bulunup K.

53 fenn-i P: K'da yok.

54 Kıt'a P: Velehu Rubâ'î K.

55 var idi ki P: mesbût idügi K.

56 "Olduğu gibi" anlamında Arapça ibare.

57 etmeyen P: eylemeyen K.

58 üstâdına P: üstâdiyete K.

Aristo-tedbîr ve müşîr-i Sikender-zamîr Râğîb Mehmed Paşa merhûm hazretlerinin müntehabları olup sadârete teşrîflerinde Hızır-huceste gibi ma'an kudûm-ı sa'âdetleriyle âstâne-i âliyyeyi müşerref iden reh-nümâ-yı kâfile-i ehl-i hidâyet ve pişvâ-yı reh-revân-ı tarîk-i hakîkât halefû's-sıdk-ı silsile-i hâcegân hazret-i işân e's-seyyîd Muhammed Emîn Efendi (Metta'anâllâhu te'alâ bi-tûli hayâtihî)⁶⁰ Efendimiz hazretlerinin 'ulûm-ı zâhirî ve bâtınîde bî-mu'âdil ve inşâd-ı şî'r ü inşâda bî-mümâsil oldukları ma'lûm-ı 'ilm-i 'âşıkâneleri olmağın delâlet-i reh-ber-i tevîk birle ziyâret-i 'âliyyelerine teşrîf ve sâmi'a-i cânî⁶¹ kelâm-ı hakâyık-beyânlarıyla teşnîf idüp meclis-i vâhidde nazar-ı feyz-esserleriyle özge âlem oldular. Hattâ ol zamân-ı dil-şâd-ı iktirâna⁶² kadar âteş-i 'aşk-ı mecâz ile sûzân oldukları hiss olunur iken andan sonra⁶³ (Mısra')

Hûbân-ı perî-peykeri şeytân görür oldum
mısra'ı misüllü âsârları be-dîdâr oldu. Müşârün-ileyh efendimiz hazretlerini
"kemâ hûve hakkuhû"⁶⁴ **(6a)** ta'rîf ve senâya yârâ-yı iktidâr-ı 'âcizânem olunmamağla (Mısra')

Her çe gûyem be ez ânest çe gûyem u râ
(7) mısra'ı me'âlince izhâr-ı 'aciz ile ihtisâr olundu. Ba'dehû Neş'et Efendimiz cenâbları ol zât-ı hamîde-sıfâtdan tarîk-i hidâyet-refîk-i Nakş-bendiyye üzre seyr-i sülûk ve müddet-i medîd kelâm-ı ma'ârif-peyâmıların mengûş-ı gûş-ı hûş buyurup cenâb-ı müşârün-ileyhe kendüleri⁶⁵ her ne kadar 'ubûdiyyet ve bendelik izhâr iderler ise sad-çendân iltifât u şefkat-i pederâneleriyle şermsâr olurlar idi. Ve sülûkları makâm-ı hilâfete resîde olup halîfe talebesini irşâda me'zun olmuşlar idi.⁶⁶ Lâkin zâhir hâlleri⁶⁷ zî-'Osmâniyânda olup miyânlarında hançer-i suğrânî Hayderî-sîret ve 'Ömer-salâbet ve Bû Bekr-haslet harekât u sekenât ve tarz u etvârları kendü zâtlarına mahsûs ebnâ-i zamân miyânında bir Baba Neş'et derler. (Kıt'a)⁶⁸

Âyîn-i hânkâh-ı dilim sırr-ı Hamzavî
Hîç bir tarîk sâlikine vermez âh-ı râh

'Azmin hicâz-ı 'aşk ise uy isr-i Neş'et'e
Eyle sülûk etme hemân iştibâh-ı râh
nûkteleriyle nice hâm-dilleri puhte ve nice dil-mürdeleri zinde ve ihyâ buyururlar idi. 'Azîzleri müşârün-ileyh Efendimiz hazretleri mahmiyye-i

59 dek P: kadar K.

60 Allâh ona uzun ömür vererek bizi de faydalandırsın.

61 cânı P: cihânı K.

62 dil-şâd-ı iktirâna P: dil-şâda K.

63 andan sonra (g) K: P'de yok.

64 Hakkı olduğu gibi.

65 kendüleri P: K'da yok.

66 olup halife talebesini irşâda me'z'un olmuşlar idi P: olduğu cây-ı iştibâh degildir. K.

67 Lakin zâhir hâlleri P: Ancak zâhirî K.

68 Kıt'a P: Velehu nazm K.

Burûsa'ya hicret buyurduklarında tarafeynden mürâselât ve mükâtebât ile râbîta-i muhabbetleri dü-bâlâ olup (Der-Yemenî pîş-i menî) sırr-ı nutk-ı⁶⁹ şerîfî hüveydâ oldu. Ve bu esnâda haftada birkaç gün evkâtların⁷⁰ kibâr-ı meşâyih-i 'asra *Mesnevî-i şerîf* müzâkeresine **(6b)** hasr edip ve safâ-yı vakitleri oldukça *Tufân-ı Ma'rifet* nâmında bir te'lif-i bedî'-i ma'ârif-beyânla meşğûllardır ki Buhârî Bî-dil-i Hind-zâdın *Tûr-ı Ma'rifet*'ine cevâb vâkı' olmuştur. Hakkâ ki zemînine kat be-kat gâlib olduğu erbâb-ı dâniş u vukûfa hafî degildir. Evâ'il-i hâllerinden bu âna kadar çekîde-i hâme-i sihr-âferînleri olan eş'âr u âsârları ser-â-ser 'âşıkâne vü nâzikâne ve muhayyel ü munakkah vâkı'⁷¹ olduğundan başka eslâfdan bir ferdin isrine ittibâ' etmemişlerdir. Ancak elsine-i selâsede istedikleri vâdîde kâlib-ı elfâza ma'ânî-i rengîn ile tâze cân verirler. Hattâ Es'ad-ı Bağdâdî'nin ol diyâra mahsûs lisân ve levendâne elfâz ile vurûd eden gazeline cevâb (Kıt'a)

Kılıcı kanlu eli kanlu dili kanlu güzel
Çeşm-i cellâdı yamân cân alıcı kanlu güzel⁷²

Kahramân-ı nigeği gibi Celâlî meşreb
Bir levendâne-revişlü geliş Osmânlu güzel
nazîreleriyle el-hak zemînine fâ'ik olduğu ve bahr-ı muhît-i 'ulûm-ı şattâ Râğıb Mehmed Paşa merhûmun (Mısra')
'İrfân ile mahsûd-ı kirâm-ı vüzerâyız
dedikleri gazele (Mısra')

Bir şâ'ir-i şûrîde-edâyız ne gedâyız
cevâbları misillü ve şu'arâ-yı 'asr ve selefe nazîre ve cevâblarında olan galebe ve sebkatları zemîn gazeller ma'lûmları olup *Divân-ı şerîflerin* mutâla'a iden yârân-ı suhandâna 'ayândır. (Beyt)⁷³

Sad-hezârânı gelür gülşen-i ma'nînün lîk
Neş'egâh-ı suhene bir dahî Neş'et gelmez

Hakkâ ki **(8)** zât-ı yek-tâ-güher vucûd-ı nâzenînleri **(7a)** kân-ı 'âlem-i imkâna bir gelenlerdendir. El-ân bâlâda tahrîr ü beyân olunduğu üzre tâlibân-ı 'âşıkâna tedrîs ü ta'lîme sarf-ı himmet ve 'akıbet-i müzâkerede gül-bâng-i du'âlarına resîde-i tâk-ı isticâbet etmek üzeredirler.⁷⁴ Hemân cenâb-ı ahadiyyet nice müddet vucûd-ı 'inâyet-âlûdlarına 'ömr ü 'âfiyet ihsân edip himmet-i terbiyet-eserlerin nice kem-mâyegâna mâye-i feyz-i ma'rifet eyleye âmîn sümme âmîn. Bî-câhi'n-nebiyyi'l-emîn.⁷⁵ Bin ikiyüz senesi *Dîvân-ı şerîfleri* tertîb ve tebyîz olundukda inşâd olunan târîhdîr. Târîh-i hatimetü'd-Dîvân.

69 sırr-ı nutk-ı P: nutk-ı K.

70 evkâtların P: K'da yok.

71 vâkı' K: P'de yok.

72 cân P: kan K.

73 Beyt P: Velehu beyt K.

74 Bu cümlelerin tamamı P'de yok.

75 Güvenilir Muhammed hürmetine.

Hamdu'lillâh eser-i hazret-i üstâdın ben
Cem'ine kaydına tertîbine etdim hıdmet

Hele bu tercemeye dahı muvaffak oldum
Leng ü lûk eyleyerek çünkü bu sa'y u tâkat⁷⁶

Cevherî harf ile tahrîr ederken Pertev
Didi târîhini Dîvân-ı şerîf-i Neş'et

Hâce Neş'et Efendi'nin terceme-i hâline zeyl-i 'âcizânedir.⁷⁷

Müşârün-ileyh Neş'et Efendi hazretleri bu fakîrin velîyyü'n-ni'meti ve hâce-i ekremi olan Kahyâ-zâde Muhammed 'Ârif Mollâ Efendimiz hazretlerinin Farisî hâceleri olup feyz ü fazl u kemâllerini ve sehâvet-i insâniyyetlerini bu kullarına nakl buyururlar idi. Şöyle ki hâne-i devletlerinden hîç bir zamân misâfir ü gurebâ eksik olmaz ve her tâkım misâfirin lokması ayrı çıkar ve hıdmetine başkaca rû'yet olunur imiş. Meselâ sofda ve talebenin odası ve lokması ayrı. Bektaşîyyeden olursa odası ve lokması ayrı. Tarîk-i 'aliyye-i sâ'ireden olursa yine odası ve lokması ayrı verilir. Kezâ ve kezâ böyle imiş. Mahsûs-ı lihye-i şerîf sa'âdet odası olup vakt-i mahsûsunda açılır ziyâret olunur imiş. Meclis-i devletlerine hem zâhir-bîn sofiler ve hem rind-i ma'nevîler gelirler imiş. Kendileri çubuk içerler imiş. Meclislerinde sofilerden biri bir gün "Efendim cennetde mankal-i âteş yok. Siz orada çubuğu nereden yakarsınız?" diye harf-endâz-ı i'tirâz oldukda bilâ-mülâhaza "Size kebâp pişen ocakdan yakarız." diye sofîye cevâb-ı latîfe buyurmuşlardır.

"Keşf ü kerâmetlerinden dahı nakl buyururlar idi. Çünkü müşârün-ileyh hazretleri şâkirdân ve bendegânından ba'zılarına ba'zı münâsib iş buyururlar imiş. Hâce efendimiz hazretleri dahı – Âh ne olur bana da bir iş buyursalar da görsem- diye gönüllerinden tutarlar imiş. Derken bir de "Ârif Mollâ! Sizin yolunuzun üstündedir. Şu nezirleri al da geçerken Emîr Buhârî hazretlerinin dergâh-ı şerîflerinde odaların çıraklarına koyuver" demişler. "Peki efendim (9) dedim. Memnûnen aldım o hıdmeti edâ etdim diye "Güle güle." buyururlar idi. Çünkü Hâce Neş'et Efendi hazretlerinin devlet-hâneleri İstanbul'da Yüksek Kaldırım civârında ve Hâce Efendimiz hazretlerinin semt-i 'âlîleri dahı pederlerinin sağlığında o vakit yine İstanbul'da Çarşamba taraflarında olduğundan Emîr Buhârî hazretlerinin dergâh-ı şerîflerinden pâ-y-ı hâl geçilecektir.

Bir gün meclis-i 'âlîlerinde (*ed-dünyâ mezra'atu'l-ahire*)⁷⁸ hadîs-i şerîfinden bahs u kelâm olunurken bu neş'ede el-ân cârî olan herkesin akvâl ve

76 Bu sa'y P: be-vas' K.

77 Başlıkta da ifade edildiği gibi bundan sonraki kısım Pertev'in yazdığı haltercümesine Hoca Emin Efendi tarafından yazılan zeyldir.

78 Dünya ahretin mezrasıdır.

ef'âli 'aynı 'aynına gûyâ âyîneden 'aks eder gibi öteki neş'ede zâhir ve mevcûd olur. İşte ben şimdi şu hücredeki duran elmâs-tırâş bardağı bir fakîre veririm. Yine bu bardağı cennet hücresinde aynı aynına bulurum. Diye buyururlar imiş.

(Hikâyet)

Müşârün-ileyh hazretleri hâk-i pâylarına derse gelen genç çocuklara: “Tekyelere dadanmayın, dervîşlerle görüşmeyin, kaleminize me'mûriyyetinize işinize devâm edin.” diye pend ü nasîhat buyurular imiş. Zîrâ gençlikde tahsîl-i hûner ve tahsîl-i me'mûriyet lâzımdır.

(Hikâyet)

Bir gün meclis-i 'âlîlerinde Hallâc-ı Mansûr'un “ene'l-Hak” dediği menkâbeden açılıp kelâm olurken huzzâr-ı meclisden ba'zı sofûler: Hiç “ene'l-hak” denir mi? dediklerinde müşârün-ileyh hazretleri “Ya ne desin, ene'l-bâtıl mı desin? deyince iskât olmuşlardır.

(Hikâyet)

Meclis-i 'âlîlerine ders için gelen sofûlardan birisi bir gün: “Efendim Farisîyi cehennem lisânıdır diyorlar, öyle midir?” diye mu'azzıbâne su'âl etdikde müşârün-ileyh hazretleri: “Eger öyle dedikleri gibi ise yine öğrenmek lâzımdır. Zîrâ nereye gideceğimizi bilmiyoruz. Eger cehenneme gider isek ehl-i cehennemın lisânını bilmemek de bir 'azâb-ı dîger olur.” diye cevâb-ı hoş buyurmuşlardır.

(Hikâyet)

Bir gün Hâce Efendimizin meclis-i 'âlîlerinde ağzı bozuk Farisî-hânlardan şikâyet ve Şâhidî merhûmun dîbâcesinde (Beyt)

Hudâ kahr eylesün ol câhili kim
Okudur nazmı keş olup mu'allim

Ana kim olmadı manzûm makdûr
Çü ta'lîm etmek ister bâri mensûr

ağzı bozuklara olan du'â-i 'aleyhinin kelâmı olurken Farisî-hânlık muhaddislik gibi kavldır. Hâce Neş'et kavli olmalı ve Farisî okudan İstanbullu şehri olmalı. 'Acem'den okuması makbûl degildir.” diye Hâce Neş'et (10) Efendi hazretlerinin Fârisîde imâm ve me'haz ve merci'-i enâm olduklarını kendüleri kütüb-hâne-i 'âlem gibi oldukları halde nakl u rivâyet ve medh u senâ buyurular idi. Hâsılı Rûm'da öyle Fârisî hâcesi gelmemiş dense 'acîb ve ğarîb olmayup sezâ ve ahrâdır. “Pertev Efendi” merhûm tertîb-i *Dîvân* etdikden sonra zât-ı 'âlîleri tâlibân-ı feyz ü ma'ârif olan kâbilân ve müsta'idâna yigirmi iki yıl dahı hayât-bahşâ olmuşlardır. (Kaddese'llâhu sırrehu'l-azîz)

Müşârün-ileyh hazretlerinin kabir-i şerîfleri Topkapu hâricinde doğru hasta-hâneye gidecek yolda sağ tarafda Topkapu'sından takriben dört yüz hatve kadar bu'dında vâki'dir. Muntazam som taşından yapılmış bir sofa derûnundadır. Pehleli baş ayak iki büyük direk taşı vardır. Baş taşından bu târih

yazılıdır. Sofası yüksektir. Sofanın ittisâlinde ulu büyük bir ağac vardır. (Târîh budur).⁷⁹

Hazret-i âhûnd-i zî-şân reşâdet-iktirân
‘Âlim-i ‘ilm-i ledün Neş’et Süleymân-ı zamân

Neş’e-yâb idi mey-i ‘aşk-ı Celâlû’d-dîn’dan
Meslegi idi velî âyîn-i pâk-i hâcegân

Hind ü Sind ü Mekke vü Bathâ Buhârâ’dan gelen
Bî-nevâyâna der-i lutfi iken dârü’l-emân

Teng olup bu hâkdân-ı pür-küdûret zâtına
Oldı çün Rûhü’l-kudüs tâ ‘âlem-i kudse revân

Nakş-bendî nezri itmâm eyledi târîhini
Oldı Baba Neş’et’e a’lâ-yı ‘illiyyîn mekân

Müşârûn-ileyhin pederi Ahmed Refî’â Efendi dahı o sofa derûnundadır. Târîhi budur: 1163.

Ve ceddi Muhammed Efendi dahı oradadır. Târîhi budur: 1110; Sene 1294 fî 7 Cumâde’l-ûlâ.

KAYNAKLAR

BEKTAŞ, Ekrem (2007), *Muvakkit-zâde Pertev Divânı*, Malatya: Öz Serhat Yayıncılık.

CANIM, Rıdvan (1995), *Edirne Şairleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

GENÇ, İlhan (1996), *Hoca Neş’et Divânı*, İzmir

GİBB, E. J. Wilkinson (1999), *Osmanlı Şiir Tarihi -A History Of Otoman Poetry-* C. III-V, (Ter: Ali Çavuşoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜRER, Abdulkadir (2000), “Şeyh Gâlib Hakkında Yeni Bilgiler”, *Türkoloji Dergisi*, XIII. C. I. Sayı, s. 203-225, Ankara:

GÜZELYÜZ, Ali (1997), “Hoca Neş’et’in Hayatı, Eserleri ve Tûfân-ı Ma’rifet’teki Tasavvufî Görüşleri”, *İlmî Araştırmalar*, 5, s. 167-175, İstanbul:

Hoca Emin Efendi (1294), *Kethudâ-zâde Efendi’nin Terceme-i Hâline Zeyl*, İstanbul

Muallim Naci, (1986), *Osmanlı Şairleri*, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Muvakkit-zâde Pertev (1253), *Dîvân-ı Pertev*, Bulak:

PALA, İskender (2007), *Kudemânın Kırk Atlısı*, “Öylesine Bir Hoca”, İstanbul: Kapı Yayınları.

79 Pertev’in Hoca Neş’et’in ölümü üzerine düşürdüğü tarih, dibâce metninden önce değerlendirilmiştir.

OĞRAŞ, Rıza (1991), *Hoca Neş'et Dîvânı (İnceleme ve Tenkitli Metin)*
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),
İstanbul

Süleymân Neş'et, *Dîvân-ı Neş'et*, DTCF. Ktp. Yaz. M. Ozak I, No: 783.
Şerh, *Şerh-i Yek Beyt-i Hazret-i Üstâd*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine
No: 854.